

TURIZMUSFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓK KESZTHELYEN A 19. ÉS 20. SZÁZAD FORDULÓJÁN

TÖRZSÖK ANDRÁS – GALAMBOS ISTVÁN

TOURISM DEVELOPMENT CONCEPTS IN KESZTHELY
AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURY

Abstract

The analysis of Keszthely's tourism at the turn of the 19th and 20th century could be very interesting for the research, because Keszthely was in a disadvantaged position in the touristic competition at this time. Not only due to its cultural offer and the quality of services, but due to the guest nights and revenues of tourism.

Examining the role of the civil initiatives and organizations we can point out that the city's tourism concept substantially based on the participation and opinions of the inhabitants and local associations. The scientific literature has only marginally dealt with their real activity and their impacts on the town's life, although one of the main intentions of these associations actually was to develop local tourism. The present study highlights on the one hand the characteristics of Keszthely's tourism at the beginning of the 20th century, on the other hand the impacts of the civil organizations boosting the tourism of the city.

Keywords: tourism, tourism history, civil association, social history, Lake Balaton-cult

Bevezetés

Jelen tanulmány elsősorban a 19. és 20. század fordulójára fókuszálva kívánja feltárni Keszthely idegenforgalmának sajátosságait, minthogy azonban a századforduló Keszthely, illetve turizmusának mindenre kiterjedő, részletekbe menő bemutatása – pusztán a terjedelmi korlátok miatt is – meddő vállalkozás lenne, célszerűnek tűnt egy vizsgálati szempont előzetes meghatározása. A turizmussal és Keszthellyel foglalkozó szakmunkák (MICHALKÓ G. 1999; MÜLLER R. 2005) gyakran említik a helyi kezdeményezések, a civil szervezetek a város életében és éppen az idegenforgalom fejlesztésében betöltött kiemelt szerepét, fontosságát, így mindenképpen indokolt e tényezők alaposabb vizsgálata. E szempont kiválasztását igazolja a település önazonosságától, arculatától elválaszthatatlan „fürdőváros” jelző is, amelyért éppen a helyi civil szervezetek igen sokat tettek, egyrészt talán felismerve saját érdekeiket, másrészt viszont esetenként önzetlenül a „Balaton-kultusznak” áldozva.

A századforduló Keszthelyének és turizmusának vizsgálata a kutatás számára már csak azért is érdekes lehet, mivel érzékelhetően ebben az időszakban vált mindmáig véglegessé Keszthely lemaradása a balatoni fürdők közötti versenyben.

Nem a kulturális kínálat vagy a szolgáltatások minőségét tekintve, hanem a belföldi és külföldi vendégforgalmat, illetve a bevételeket illetően. A századfordulóra ugyanis olyan, Keszthelyhez viszonyítva századokig jelentéktelen települések törtek a Balaton-parti turizmus élére, mint Siófok vagy Balatonfüred. Ugyanakkor ebben az időszakban Keszthely lemaradása még a vezető Siófok ellenében is behozhatóan tűnt.

A civil kezdeményezések és szervezetek szerepének vizsgálatát vitathatatlanul indokolja, hogy a város turisztikai koncepciója nem kis részben épült a településen élők és a helyi egyesületek részvételére. Ugyanakkor a szakirodalom a valós tevékenységükkel, illetve a település életére és a magisztrátusra gyakorolt hatásukkal ez ideig csak említés szintjén foglalkozott, noha ezen egyesületek fő célja éppen az idegenforgalom fejlesztése volt.

Jelen tanulmány tehát elsősorban azon civil szervezetek vizsgálatára vállalkozik, amelyek kifejezetten vagy közvetetten a keszthelyi idegenforgalom fellendítése érdekében jöttek létre. A civil szerveződések működését érdemes megvizsgálni abból a szempontból, hogy ezeknek volt-e saját, alapító jegyzőkönyvben vagy nyilatkozatban deklarált, esetleg a jegyzőkönyveiből kitapintható turizmusfejlesztési koncepciójuk és

ha igen, mennyiben volt összhangban Keszthely hivatalos stratégiájával. Vitathatatlanul érdekes annak tanulmányozása is, hogy ezen egyesületek bírtak-e valamiféle befolyással a település magisztrátusánál. Az időszak vizsgálatánál ugyanakkor megkerülhetetlen az a kérdés, hogy milyen tényezők okozhatták Keszthely a századfordulón már érzékelhető, ám a későbbiekben egyre nagyobb mértékű lemaradását Siófokkal és számos, kevésbé kedvező természeti és kulturális adottságokkal bíró Balaton-parti fürdővel szemben?

Kutatási módszerek

A kutatás során elsődlegesen levéltári forrásokra támaszkodtunk, áttekintve – egyéb levéltári dokumentumok mellett – a csónakázó (ZML V.1734.840), a korcsolyázó (ZML X.213), illetve a városzépítő egyesület (ZML V.1734.913), a Keszthelyi Társaskör (ZML X.207), a Keszthelyt érintő vasúti tervek (ZML V.1734.773), a járdaépítések (ZML V.1734.782) és a magisztrátus által felvett kölcsönök (ZML V.1734.896), a keszthelyi színházi élet (ZML V.1734.841), valamint a város fürdőforgalmának zömét lebonyolító Balaton fürdő (ZML V.1734.713) vonatkozó iratait, emellett azonban igyekeztünk a szakirodalom (pl. MÜLLER R. 2005; KANYAR J. 1983) szempontjait és adatait is felhasználni. A levéltári iratanyag nagyobb részben a tulajdonképpeni működéssel függ össze, az egyesületek céljait és vállalt feladatait részletező iratok csak kisebb részét képezik az anyagnak. Így a keszthelyi idegenforgalommal kapcsolatos elképzelések kiemelése és elemzése korántsem bizonyult egyszerű feladatnak. Az egyesületi jegyzőkönyvek és egyéb iratok tanulmányozásánál a kutató gyakran szembesülhet azzal, hogy ezekben saját szervezetük jelentőségét, magisztrátusra gyakorolt befolyását a szerzők hajlamosak voltak némileg eltúlozni. Különösen kitapintható ez – bizonyára az egészséges lokálpatriotizmus miatt – a Keszthelyi lehetőségeivel, értékeivel és jelentőségével foglalkozó iratoknál, így a forráskritika kiváltképp fontosnak bizonyult a kutatás folyamán.

Sajnos, nem lehet kritika nélkül elfogadni azokat az adatokat sem, melyeket a levéltári források mellett a korabeli statisztikai évkönyvekben is olvashatunk. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal sokadik megkeresésére például Keszthely magisztrátusa 1900-ban azt felel-

te, hogy a vendégforgalomra vonatkozó adatokat nem tudja a hivatal rendelkezésére bocsátani, minthogy ilyesfajta adatokat a nagyközségben nem tartanak nyilván. Később ugyan szolgáltak adatokkal, melyek azonban valószínűsíthetően nem az egész településre, mindössze a legnagyobb forgalmat lebonyolító Balaton Fürdőre vonatkoztak. (ZML 1734.713)

Mindezen kutatási nehézségek ellenére a keszthelyi turizmus főbb jellemzői, a fejlődés tényezői és gátjai, a civil szervezetek szerepe és jelentősége és Keszthely századfordulón elfoglalt helye a Balaton-parti fürdők között jól megrajzolhatók. Az iratok áttekintése során igyekeztünk felmérni az egyes civil szervezetek valódi, akár az idegenforgalomra is kiható jelentőségét, céljait és a keszthelyi idegenforgalom fellendítésére vonatkozó elképzeléseit. A rendelkezésre álló, Keszthelyre vonatkozó statisztikai adatokat összevetettük más Balaton-parti települések adataival és az eredményeket diagramok alkalmazásával igyekeztük szemléletesebbé tenni.

Kutatási eredmények

Keszthely helyzete a Balaton-parti fürdők versenyében

Keszthely mindmáig a Balaton fővárosának, a Balaton metropoliszának (BALATONI G. L. 1928) tartja magát, amire kulturális és történelmi értékei egyaránt feljogosítják ugyan, ám idegenforgalmi adatai már a századfordulón is elmaradtak Siófokétól. Vitathatatlanul Keszthely mellett szólnak természeti értékei (BONTZ J. 1896; SÁGI J. 1902; BULLA B. – MENDŐL T. 1999) és százados hagyományokra visszatekintő központi szerepe a balatoni települések között (CHOLNOKY J. 1936). Keszthely pozícióját erősíthette a nem csak Zala megyében híres termálvizes fürdő, Hévíz közelsége is (GYURICZA L. 1998). Keszthely az elsőik között indult a Balaton-parti települések versenyében, 1846-ban már megépült az első balatoni fürdőház és szálló (BONTZ J. 1896), 1869-től pedig önálló részvénytársaság a Balaton-Fürdő Rt. foglalkozott az idegenforgalommal és annak fejlesztésével. 1883-ban egy jókora Balaton-parti területet adományozott „örök használatra” Festetics Tassilo gróf a településnek, amely egyértelműen az idegenforgalom fellendítésére szolgált. A település vezetői már 1890-ben átvették a részvényesektől a Balaton-

Fürdőt, mivel azt „a város felvirágzása tényezőjének” tekintették. (ZML V.1734.712).

A Feszteticsek nem elhanyagolható támogatása és a magisztrátus folyamatos munkája ellenére a századfordulóra Keszthely – elsősorban Siófokkal szemben – alulmaradt a Balaton-parti fürdők versenyében (SÁGI J. 1909c). A fürdők között 1900-ban a Magyar Királyságon belül – a Monarchia egyéb részein működő, frekvenciátalabb fürdők mellett (REDEN, A. S. 1989) – a Statisztikai évkönyv a vendégforgalom alapján még a 12. helyen tartotta számon Keszthelyt. Viszont már ekkor megelőzte Balatonfüred (5. hely), Siófok (6. hely), sőt a közeli Hévíz (9. hely) és Keszthelynek csak Balatonföldvárat, Almádit és Fonyódot sikerült megelőznie a jelentősebb Balaton-parti települések közül (1. táblázat). A Statisztikai évkönyv elsősorban az állandó vendégek alapján határozta meg a sorrendet, akik legalább egy hetet töltöttek a fürdőhelyen. A Siófok és Keszthely közötti különbség viszont csaknem ötszörös az ideiglenes vendégek száma alapján (akik egy hétnél kevesebbet, de legalább egy éjszakát a fürdőhelyen töltöttek) (7640 fő/1542 fő) az összes vendég szám alapján pedig több, mint három és félszeres (10338 fő/2896 fő).

Siófok a következő évtizedben már az állandó vendégek számát tekintve is megelőzte Balatonfüredet, ám Keszthelynek nem sikerült

számottevően javítania az idegenforgalomban elfoglalt helyzetén. Az idegenforgalomban ma használt mutatókat a források hiányosságai miatt nem lehet visszavetíteni a 19. és 20. század fordulójára, ám azt az 1. táblázat adatai alapján képesek vagyunk meghatározni, mennyinél *nem lehetett kevesebb* a vendégéjszakák száma. Így megragadhatjuk egy-egy fürdőhely vonatkozásában is az utazási szokások változásait. Az állandó vendégszám hétszeresének, valamint az ideiglenes vendégszám háromszorosának összegét el kell osztanunk az összes vendég számával, így a Keszthelyen töltött átlagos vendégéjszakák száma 1900-ban legalább 3,8 éj/fő volt. Ez a szám Balatonfüreden kétségtávol magasabb (4,45 éj/fő), Siófokon pedig alacsonyabb (2,56 éj/fő) volt. A századfordulón már érezhető volt az utazási szokások változása, a vendégforgalom egyre nagyobb részét tették ki az ideiglenes vendégek, akik egy hétnél kevesebbet töltöttek egy fürdőhelyen (1. ábra).

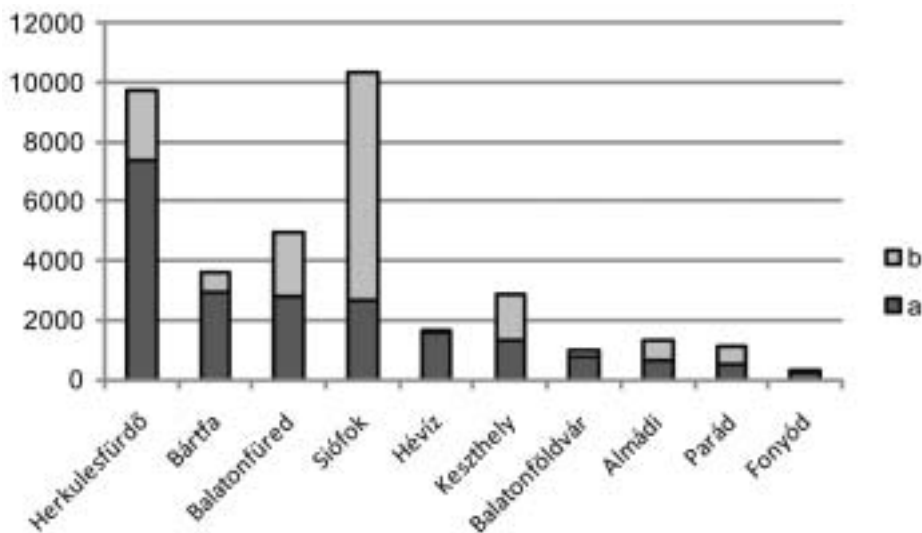
Keszthelyt tehát a vendégforgalom szempontjából már 1900-ban sem lehetett a Balaton-part fővárosának vagy metropoliszának tekinteni, bár az állandó lakosok lélekszáma, a település gazdag múltja és városias jellege kétségtávol indokolták számára ezeknek a szlogeneknek a használatát (MÜLLER R. 2004). Keszthely részesedése a tizenöt Balaton-parti fürdő teljes idegenforgalmából 1900-ban még 11% volt (Magyar Statisztikai

1. táblázat – Table 1
A nevezetesebb gyógyfürdők vendégforgalma Magyarországon 1900-ban
The guest nights of the significant spas in Hungary in 1900

Fürdőhely	Helyezés	Állandó vendégek			Ideiglenes vendégek		Ideiglenes összesen	Mind-összesen
		Belföldi	Külföldi	Állandó összesen	Belföldi	Külföldi		
Herkulesfürdő	1.	2657	4694	7351	1787	590	2377	9728
Bártfa	4.	2815	105	2920	578	95	673	3593
Balatonfüred	5.	2727	117	2844	1694	403	2097	4941
Siófok	6.	2630	68	2698	7592	48	7640	10338
Hévíz	9.	1566	24	1590	104	0	104	1694
Keszthely	12.	1212	142	1354	1415	127	1542	2896
Balatonföldvár	23.	770	20	790	231	11	242	1032
Almádi	26.	703	0	703	647	0	647	1350
Parád	35.	509	1	510	646	8	654	1164
Fonyód	58.	309	0	309	24	2	26	335

Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1900. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1901, 64. oldala alapján készítette TÖRZSÖK A. 2010.

Source: created by TÖRZSÖK A. 2010. based on page 64 of the Hungarian Statistical Yearbook 1900. Hungarian Royal Central Statistical Office, Budapest, 1901.

1. ábra Állandó (a) és ideiglenes (b) vendégek a nevezetesebb magyar fürdőhelyeken 1900-ban
 Figure 1 Permanent (a) and temporary (b) visitors in the major Hungarian bathing areas in 1900
 Forrás: Magyar Statisztikai Évkönyv 1900. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1901, 64. oldala alapján készítette Törzsök A. 2010.
 Source: created by Törzsök A. 2010. based on page 64 of the Hungarian Statistical Yearbook 1900. Hungarian Royal Central Statistical Office, Budapest, 1901.

Évkönyv 1900), ám a korszakban már érezhető volt Siófok rohamos fejlődése (SÁGI 1909a), amit a keszthelyi magisztrátus szerint elsősorban a vasúti fővonal tett lehetővé (SÁGI J. 1909c).

Az idegenforgalom meghatározó tényezői, mint a természeti kincsek, az infrastruktúra, a minőségi szálláshelyek léte, gasztronómiai és egyéb kiegészítő szolgáltatások mennyisége és minősége, az előnyös ár-érték arány (SÁGI J. 1902; MICHALKÓ G. 1999; GYURICZA L. 2009), illetve a kedvezmények közül Keszthelynek csaknem minden a rendelkezésére állt a századfordulón. Bár azt helybeliek is elismerték, hogy a szálláshelyeken és fürdőlétesítményeken egyaránt volt még mit javítani (KÁRPÁTHY J. 1909; SÁGI J. 1909b). Néhányan a célközönség bővítésétől reméltek többletbevételt (CSÁKY Á. 1909).

A fő szolgáltatások – a szállás és a fürdő – biztosításához szükséges létesítmények a város kezelésében voltak a századfordulón, a magisztrátus pedig bérlőknek adta ki az összesen 140 öltözőfülkével, kisgyermekeknek kialakított speciális kosarakkal és úszómesterrel bíró két szigetfürdőt (SÁGI J. 1902). A fürdők közvetlen közelében két szálloda is működött, a magasabb színvonalúnak – „valóságos palota” – a 38 szobás Balaton szállodát tartották, amelyben a Keszthelyre látogatóknak összesen 220 szoba állt

rendelkezésére. A szállókat „jó konyha és kitűnő borok” jellemezték (ZML V.1734.713).

A színi, illetve zenés előadások állandó és igen fontos szolgáltatást jelentettek a századforduló Balaton-parti fürdőhelyeiseiben. Keszthely kiváltképp kedvelt helye volt a különböző színi társulatoknak, bár állandó színházzal ekkor még nem rendelkezett (SÁGI J. 1909a) és az előadásokat valamelyik szálló – nem ritkán a Hungária – nagytermében kellett megtartani. Sok vándortársulat kereste fel a települést, köztük HÍDVÉGI ERNŐ társulata, amely a Vígszínház, a Magyar Színház, valamint a Nemzeti Színház bemutatóit vitte színre. Keszthelynek a századfordulón már volt állandó társulata, ám SZALKAY LAJOS színi igazgató színházi segélyért benyújtott folyamodványát a „nagyméltóságú miniszter úr” „fedezeti nehézségek miatt” megtagadta (ZML V.1734.842).

A Keszthelyen működő egyesületek

A keszthelyi turizmus fellendítésében igen fontos szerepet játszó civil szerveződések közül kétségkívül az egyik legkorábbi szervezet a Keszthelyi Szépművészeti Egylet volt. Működését 1863-ig vezette vissza, ám hivatalosan az előjáróság kezdeményezésére alakult meg 1889-ben 53 taggal.

Mivel „városunk oly kincssel bír a tájék szépségében és a Balaton vizében, minővel ritka, ha más város dicsekedhetik és ideje, hogy mi ezen kincset paragon heverni ne engedjük, hanem egyesült erővel hozzáférhetővé és magunk és hazánk javára hasznajhatóvá tegyük”. (ZML V. fond 1734. 913). A Szépítő Egyletnek volt saját – ha nem is mindenre kiterjedő – koncepciója az idegenforgalom fellendítésére, s a közterek rendben tartása, sőt a magánházak felújítása, szépítése révén kívánta fenntartani és növelni a fürdőváros népszerűségét. Ezek a célok teljesen összhangban voltak a magisztrátus elképzeléseivel, azok egyik fontos elemét képezték. Az Egylet igen aktív tevékenységet fejtett ki, részben az előljárásnak tett javaslatokat bizonyos fontos, a település képét meghatározó épületek megtartására, felújítására, sőt megvételére – az egylet kezdeményezésére az előljárással 1897-ben például 4206,36 négyszögöl területet sajátított ki hét tulajdonostól –, részben pedig szerepet is vállalt a munkálatokban. Az egylet legtöbb anyagi forrását az elhanyagolt házak karbantartására és felújítására költötte. Az egylet közreműködött Keszthely rendezési terveinek elkészítésében, nem egy esetben beépítési tervekkel, egyes házakra vonatkozó tervrajzokkal, sőt látványrajzokkal segítve a döntéshozók munkáját (ZML V. fond 1734. 913).

Az idegenforgalmat is erősítő új szolgáltatást hozott a keszthelyi Csónakázó Egylet megalakítása 1881-ben. „Elsőként honosította meg a csónakázási sportot a Keszthelyi öbölben”, s „tevékenysége által bizonyította, hogy egyrészt Keszthely város lakóinak, másrészt a fürdővendégeknek élvezetes szórakozást nyújtani képes” (ZML V.1734.840). Az egylet 1891-ben fel kívánta használni a part „dísztelen és egészségtelen” részét, hasznóbérletbe véve a városból, s „kellemes tartózkodási helyé” átalakítva azt. 1891-től a Csónakázó Egylet már nem pusztán a vízi sporttal, hanem a balatoni gőzhajózásnak nyújtott segítséggel is szolgálta Keszthely érdekeit. A gőzhajótársaság megkeresésére rendelkezésükre bocsátotta az egyleti csónakokat és szolgálkat (alkalmazott napszámosokat) a gőzhajó vendégeinek ki- és beszállítására. Igaz, a következő évben már kérte pluszköltségeinek megtérítését az előljárástól. Közreműködött azonban az egylet a part feltöltésében, rendezésében és parkosításában, fő érdemének azonban azt tartotta, hogy „számos csónakjaival a fürdőközönségnek kirándulási célokra rendelkezésére áll és kikötő helyiségét találkozóul, pihenő és üdülőhe-

lyül előttük mindig nyitva tartja”. A Csónakázó Egylet irataiból kiderült, hogy ha nem is bírt átfogó koncepcióval a keszthelyi idegenforgalom fellendítéséről, de működésével kétségtelenül hozzájárult a keszthelyi turizmus fejlődéséhez (ZML V.1734.840).

A keszthelyi „korcsolyázó clubb” 1884 novemberében alakult meg a Csónakázó Egylet tagjaiból. Az egyesület célja egy újabb, turisztikailag is fontos szolgáltatás megszervezése volt, vagyis a „clubb” szabályai szerint: „a tagok részére korcsolyázás és szánkózás által testedző szórakozást szerezni.” A „korcsolyázó clubb” – melynek induláskor 17, a következő évben pedig már 85 tagja volt – a Csónakázó Egylet télen addig használaton kívüli helyiségét jelölte ki székhelyül. Saját jégpályát tartott fenn, melyet a tagoknak jogában állt „tetszés szerinti időben” egyedül vagy vidéki vendégeikkel együtt használni, „korcsolyáikat, szánkóikat és ruháikat a clubb helyiségében díjmentesen a szolga őrzetérére bízni” (ZML X.213). Az újabb szolgáltatás turizmusra gyakorolt hatása ugyan nem lehetett különösebben nagy, bár vitathatatlanul bővítette Keszthely turisztikai kínálatát.

A többi egyesülethez hasonlóan a helyi intelligencia találkozási helye volt a Keszthelyi Társaskör, amely 1885-ben alakult 59 taggal. 1885-86-ban 69, 1886-87-ben 62 tagja volt, 1922-ben pedig tagjai között találjuk gróf Zichy Gyulát is. A társaskörhöz – amely az egyik fogadó két szobáját bérelte – a fontosabb közéleti és szórakoztató magyar hírlapok mellett francia, német lapok is jártak (ZML X.207). A társaskör volt talán az egyetlen olyan jelentősebb létszámú civil szerveződés Keszthelyen, melynek elsődleges célja nem a turizmus fellendítése, hanem a közművelődés és a tartalmas kikapcsolódás biztosítása volt. A társaskör azonban teret nyújtott mindazon kérdések informális megvitatására, amely Keszthelyt érintették. A döntéshozókra gyakorolt hatása nem lehetett elhanyagolható, mivel közülük sokan állandó tagok is voltak a társaskörben.

Infrastrukturális problémák hatásai a turizmus fejlődésére

Nem túlzás megállapítani, hogy mind az előljárással, mind a szülőhelyük és az idegenforgalom fellendítése iránt elkötelezett egyesületi tagok sokat tettek a turizmus virágzásáért, a „fürdőváros” státusz fenntartásáért. Ugyanakkor

a Hullám szálloda bérlője, STRAUSZ MIKSA 1901-ben már arra panaszkodott, hogy a szálloda „évről-évre” veszteséget termel, mivel „az üzlet tisztán az időjárás szeszéjétől függ”. „Szórványosan vannak vendégek már június közepe felé és még szeptember 15-ig”, de „az összes szobák legfeljebb 2 hétig vannak lefoglalva, összesen tehát 30 napig; ezen idő alatt 34 két ágyas szoba után 2040 frtot, 16 1 ágyas szoba után 640 frtot, összesen 2680 frtot veszek be. A vendéglő után fizethető bérösszeg 1400 frt, összesen tehát 4080 frt, holott a városnak tényleg fizetendő bér 5300 frt, így tehát a különbözet 1200 frt, s ez tényleg veszteségnek tekinthető”. „Ez az üzlet – vonja le a következtetést a vendéglős – 5300 frt bért nem bír el.” (ZML V.1734.713). A forgalom hanyatlásának elsődleges okát az előljárási tagjai és a helyben működő egyesületek egyaránt abban látták, hogy más, valamelyik vasúti fővonalhoz már csatlakozott települések elcsábítják a vendégeket (SÁGI J. 1909b). A magát városnak tartó Keszthelyen lassabb ütemben folyt a járdaépítés, mint a falunak mondott Siófokon, a járdák létesítéséről és fenntartásáról szóló rendelet megalkotásával a magisztrátus is késlekedett (ZML V.1734.782; 898).

Keszthely vasúti fővonalakhoz történő csatlakozása a turizmusnak vitathatatlanul újabb lendületet adhatott volna. A Pest felől terjeszkedő vaspálya Keszthelyt két fő irányból érthette el: vagy a Balaton északi partján haladva, összeköttetést teremtve Veszprém és Zala vármegye között, vagy a Balaton déli partját követve, a Somogy vármegyei apróbb helységekkel létesítve kapcsolatot. Már 1856-ban világos volt, hogy „mennyi áldást hozna ezen vállalat létesítése ezen megyére és járásra ill. felemlíteni felesleges”. A vasúti fővonal elérhette volna a települést észak-déli irányból is (Győr-Pápa-Keszthely-Nagykanizsa vonal), de végül ez az elképzelés sem valósult meg. A vaspálya csak lassan terjeszkedett, még évtizedekkel később sem érte el Keszthelyt. A mezőváros 1872. október 8-án tartott ülésén szomorúan állapította meg, hogy a vasúttársaság „Keszthely, Tapolca és Sümege vidéke érdeke tekintetbe vétele nélkül” tervezte vonalait folytatását. Keszthely magisztrátusa minden vasútfejlesztéssel kapcsolatos tervet még erején felül is támogatott. Amikor 1894. március 29-én Zala vármegye rendkívüli adó kivetésével, valamint kölcsön felvételével elhatározta a zalavölgyi vasút létesítését, Keszthely pedig 15.000 forintnyi segínyt szavazott meg a vasút céljaira, a határozat ellen a környék

legnagyobb birtokosa és a város legnagyobb adófizetője gróf Festetich Tassiló belső titkos tanácsos fellebbezett. Rámutatott arra, hogy az újabb kötelezettségvállalás „nem áll arányban a város anyagi helyzetével. Ugyanis a városnak már eddig 270.500 frt. bankadóssága van, ezenkívül terheli évenként a gymnasium fenntartására fizetendő 2.500 frt, ami szinte 40.000 forint tőke tehernek felel meg úgy, hogy ezen aránylag kis és szegény 7.000 lakossal is alig bíró községet 300.000 forint tőke adósság terheli” (ZML V.1734.773).

A legsúlyosabb gondnak tehát mind a település előljárói, mind a helyben működő egyesületek a vasúti fővonal vagy legalább az előnyös menetrend hiányát tekintették. A magisztrátus által kidolgozott turizmusfejlesztési koncepció egyik leggyengébb pontja kétségkívül éppen az volt, hogy nem tartalmazott kidolgozott alternatívát arra az esetre, ha a vasúti fővonal a későbbiekben sem éri el a várost.

A gyengeségeket és veszélyeket is összefoglalandó a város turizmusának helyzetéről a következő SWOT analízisben tettünk kísérletet (2. táblázat).

Összefoglalás

Bátran kijelenthetjük, hogy a különböző civil szervezetek – amelyeknek virágkora éppen a századforduló éveire esett –, ha nem is meghatározó, de komoly és előremozdító hatást gyakoroltak a keszthelyi turizmusra. Az egyesületek – talán annak is köszönhetően, hogy mindegyikben a település „intelligenciája” vagyis elítje képviseltette magát –, a keszthelyi magisztrátus törekvéseivel összhangban, egymás munkáját kiegészítve fejtették ki tevékenységüket. Az egyesületek nem is törekedtek nagy ívű turizmusfejlesztési koncepciók megfogalmazására, meghagyták ezt a település előljáróinak. Inkább olyan célokat választottak, melyek egy-egy kis egyesület számára is elérhetőek, mint például egy-egy új szolgáltatás, a csónakázás vagy a korszolyázás bevezetése vagy éppen a település rendezettségének és szépségének fenntartása.

A fürdőturizmus felvirágoztatására a századforduló környékén tapasztalható központi törekvés (1901-ben húsz magyar fürdő- és gyógyhely ingyenes vasúti reklámját rendelte el a belügyminiszter – JOBST Á. 2001) ugyan egybeesett a város koncepciójával, a település azonban versenyhátrányba került a fővonalal bíró és

SWOT analízis a keszthelyi turizmusra vonatkozóan 1900;
levéltári források alapján készítette TÖRZSÖK A. 2010.
SWOT analysis of tourism in Keszthely in 1900; created by TÖRZSÖK A. 2010.
based on archival sources

Erősségek: <i>belső, pozitív tényezők</i>	Gyengeségek: <i>belső, negatív tényezők</i>
<ul style="list-style-type: none"> – A turizmus fellendítésében közreműködő egyesületek tevékenysége; – Szép természeti környezet, kedvező természetföldrajzi adottságok, jó vízminőség; – Kulturális értékek (múzeumok, épületek, Festetics kastély stb.); – Balaton; – Fedett fürdőházak a parton; – Korcsolyázás, vitorlázás, csónakázás lehetősége; – Szemlélet: minden a turizmusnak van alárendelve; – A város kezében van a turizmus fejlesztése, nem külső kézben. 	<ul style="list-style-type: none"> – Rövid a turisztikai idény; – Marketing és reklám hiányosságai; – Közlekedés (lassú és rossz vasúti közlekedés, a vasúti fővonal hiánya); – Minőségi szálláshelyek alacsony száma; – A civil szerveződések viszonylag gyenge anyagi ereje.
Lehetőségek: <i>külső, pozitív tényezők</i>	Veszélyek: <i>külső, negatív tényezők</i>
<ul style="list-style-type: none"> – Hévízzel történő jobb együttműködés több vendéget eredményezhet; – A balatoni hajózásba történő hangsúlyosabb bekapcsolódás vendéget hozhat; – Több szolgáltatás, több vendég ez hosszabb idényt eredményez; – Rendezvények (korcsolyázás, disznótorok, Vadásztársaságok, Csónakázó Egylet); – A kulturális előnyök (Georgikon, látningalók) jobb kihasználása. 	<ul style="list-style-type: none"> – Bizonyos beruházásokhoz (vasút, villamosítás) központi, kormányzati segítség kell; – A versenytársak (Siófok, Füred) aktív marketingje, közlekedésileg előnyösebb fekvése; – Monarchián belüli fürdőhelyek nagyobb népszerűsége.

Budapesthez közelebb eső településekkel szemben. A természeti adottságok mindig nagyon fontosak voltak a turizmus számára (GYURICZA L. 2009), Keszthely esetében a számos előnyös adottság mellett akadt kettő – a fővárostól való távolság, valamint a vasúti fővonal hiánya –, amelyek meghatározónak és hátrányosnak bizonyultak. A századfordulót követő évtizedben részben a keszthelyi magisztrátus központi irányításának, átgondolt koncepciójának és komoly beruházásainak, részben az egyesületek fáradhatatlan munkájának, áldozatvállalásának köszönhetően a városnak sikerült csökkentenie a századfordulón tapasztalható versenyhátrányát. Keszthelynek sikerült némileg felzárkóznia a Ba-

laton-parti települések versenyében, ugyanakkor a fővárostól való távolsága, illetve a meghatározó vasútvonal hiánya nem csupán korlátozta, de bátran állíthatjuk, hogy mindmáig behozhatatlan hátrányba taszította idegenforgalmának fejlődését.

TÖRZSÖK ANDRÁS
PTE TTK Földtudományok Doktori Iskola, Pécs
andrastorzsok@citromail.hu

GALAMBOS ISTVÁN
PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola
titeemail@gmail.com

IRODALOM

- BALATONI G. L. 1928: Mi minden készül a Balaton Metro-poliszában? – Zalai Közlöny 243. p. 2.
- BONTZ J. 1896: Keszthely város monográfiája. – Farkas Kiadó, Keszthely. pp. 362–365.
- BULLA B.–MENDŐL T. 1999: A Kárpát-medence földrajza. – Lucidus Kiadó, Budapest. 225. p
- CHOLNOKY J. 1936: Balaton. – Franklin, Budapest. 256. p.
- CSÁKY Á. 1909: Rendezzük a balatoni ingyen-fürdőt. – Keszthelyi Hírlap 41. p. 1.
- GYURICZA L. 1998: Természeti és társadalmi adottságok idegenforgalmi szempontú értékelése és komplex turisztikai kiskörzetek kialakítása Nyugat-Zala példáján. – Földrajzi Értesítő 47. 7. pp. 173–187.
- GYURICZA L. 2009: A természeti adottságok meghatározó szerepe a turizmusban. – In: AUBERT A.–BERKI M. (szerk.): Örökség és turizmus. – PTE TTK FI, Pécs. pp. 87–95.
- JOBST Á. 2001: A magyar fürdőprogram felkarolása. – Lege Artis Medicinae 6–7. pp. 512–516.
- KANYAR J. 1983: A dél-balatoni fürdőkultúra kialakulása. – História 3. pp. 23–25.
- KÁRPÁTHY J. A zalai Balatonpart. – Keszthelyi Hírlap 17. pp. 1.
- MAGYAR STATISZTIKAI ÉVKÖNYV 1900. – Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. 546. p.
- MICHALKÓ G. 1999: A városi turizmus elmélete és gyakorlata. – MTA FKI, Budapest. 167. p.
- MÜLLER R. 2004: A régi Keszthely képeslapokban. – Faa Produkt Kft., Keszthely-Veszprém. 67 p.
- MÜLLER R. 2005: Keszthely tegnapelőtt...tegnap... és ma. – Nyugat-Balatoni Térségmarketing Kht., Keszthely. 178. p.
- REDEN, A. S. VON 1989: Az Osztrák-Magyar Monarchia: Történelmi dokumentumok a századfordulótól 1914-ig. – Széchenyi Kiadó, Budapest–Salzburg. pp. 178–188.
- SÁGI J. 1909a: Állandó színházat. – Keszthelyi Hírlap 37. p. 1.
- SÁGI J. 1909b: Balatonpartunk jövője. – Keszthelyi Hírlap 5. p. 1.
- SÁGI J. 1909c: Külön vonatokat a Balaton mellé! – Keszthelyi Hírlap 39. p. 1.
- SÁGI J. 1902: Keszthely és balatoni fürdőjeinek ismertetése. – Keszthely. pp. 4–13.
- SOMOGYI GY: Balaton gyógy- és tengerfürdő. – Novoprint I. 143 p.
- ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR V. fond – ZML 1734.840 (Csónakázó Egylet iratai)
- ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR V. fond – ZML 1734.913 (Keszthelyi Szépítő Egylet iratai)
- ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR V. fond – ZML 1734.896 (Keszthely város által felvett kölcsönök)
- ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR V. fond – ZML 1734.782 (Keszthely járda)
- ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR V. fond – ZML 1734.773 (Keszthelyt érintő vasúti tervek)
- ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR V. fond – ZML 1734.812 (Balaton fürdő iratai I.)
- ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR V. fond – ZML 1734.713 (Balaton fürdő iratai III.)
- ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR V. fond – ZML 1734.842 (Keszthelyen működő színtársulatok, színház)
- ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR – ZML X. fond 213.
- ZALA MEGYEI LEVÉLTÁR – ZML X. fond 207.